

Jaroslava Pohanová: Zur Rolle der tschechischen DaF-Lehrer als Normautoritäten bei der Mitbestimmung des deutschen Sprachstandards
Ústav germánských studií FF UK Praha, 2010, 126 stran + přílohy + CD

Posudek diplomové práce

Předkládaná diplomová práce spadá do výzkumů jazykových norem a spisovné variety, což je téma intenzivně diskutované jak v českém, tak německém jazykovém společenství. Empiricky orientovaných prací již naštěstí přibývá (z tématicky srovnatelných již před 10 lety např. namátkou Davies, Winifred (2000): Linguistic Norms at School. In: Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik LXVV/2, 129-147) a diplomová práce J. Pohanové mezi nimi zaujme své místo. Pokoušet se o kombinaci kvantitativního a kvalitativního výzkumu právě s poměrně silnou kvalitativní složkou nemusí být vždy jednoduché ani pro mnohem zkušenější badatele.

Jde o práci nejen velmi bohatou na data vypovídající o fungování a utváření norem v sociální praxi, ale – a to je třeba vyzdvihnout – o práci stojící rovněž na spolehlivých teoretických základech (teorie jazykového managementu). Práce je vystavěna logicky, autorka postupuje deduktivně od rozboru klíčových konceptů a teoretického základu ke komentářům o metodologii, sběru dat, jejich analýze a interpretacím, které jsou shrnuty ve snadno srozumitelných závěrech. Na práci je zřejmé, že autorka nepředestřela teoretické základy, k nimž by se později již nevracela, ale v kapitolách orientovaných analyticky jsou vždy přinejmenším zřetelné stopy, pokud ne přímo explicitní formulace, které ukazují vazby na teoretická východiska a jejich (všudypřítomnou) relevanci. Tento rys posiluje celkovou koherenci textu. Nešvar v podobě sice prezentované, ale následně zcela opuštěné a již nepoužité teorie se tak v tomto výzkumu nevyskytl.

Na práci nutno rozhodně vyzdvihnout úsilí, které byla autorka ochotna věnovat sběru dat. Ta jsou (v oblasti zkoumání toho, jak vypadá testování písemnou formou na vybraných českých univerzitách – ústavech germanistiky) naprosto unikátní a navíc autentické povahy, podobně jako následná interview. Pustit se do takového podniku není v závěru magisterského studia germanistiky v českém kontextu zdaleka samozřejmé.

Část dat vypovídajících o užití jazyka byla shromážděna z elektronických zdrojů. Zde bylo nutno třídit, neboť elektronické korpusy nelze navzdory rostoucí jednoduchosti v jejich ovládání přecenit. Autorka si ovšem toto nebezpečí (u některých jazykových proměnných přímo) nadbytku neutříděných dat systémově uvědomovala od samého počátku a s požadavkem na kvalitativní diferenciaci toho, co lze použít jako empirický argument při vyvozování závěrů o spisovnosti (modelové texty versus jiné druhy textů) se vyrovnala se ctí.

Konceptuálně vzato vychází autorka z nutnosti precizně znát pojem jazykové normy – k tomuto pojmu se totiž v závěrech obloukem sama vrací. V příslušné kapitole 2.1 je načrtnut tento pojem v české bohemistické i německé germanistické tradici. Je chvályhodné, že autorka kvalitativně orientovanými postřehy téměř dospívá k samostatnému uchopení tohoto zásadního pojmu. Zdůrazňuji *téměř* – protože jeho vymezení aparátem teorie jazykového managementu jakoby zůstává poněkud nedoformulováno (oddíl 2.1.2). Odkaz na sociální síť sice v práci existuje (včetně pokusu o znázornění mocenské nerovnováhy ve vazbách mezi elementy v sítích), ale jejich zapracování do stručného výkladu o teorii jazykového managementu se již neobjevilo. (Ne právě příkladná je práce se sekundární literaturou, což neplatí bohužel jen pro tuto pasáž). Zato nerozveden resp. neokomentován zůstává jinak v odborné literatuře někdy nadužívaný, a proto bez vymezení obecně nejasný pojem diskurzu.

Co však na druhou stranu doformulováno je, je posuzování váhy jednotlivých sociálních sil v Ammonově poli spisovné variety v sociální praxi. Ve vazbě na zcela konkrétní kontexty – zde studium germanistiky na konkrétních univerzitách v ČR – se ukazuje jako dále empiricky dokazatelná hypotéza, že normové autority svou mocí a svým vlivem zastíňují modelové mluvčí/pisatele nebo kodifikátory. Není to sice úplně poprvé, kdy se tento závěr rýsuje ve zřetelných obrysech, ale jeho další empirické potvrzování ve zkoumaném prostředí je o to cennější.

Ve vazbě na předchozí odstavec je pasáž výzkumu věnovaná následným interview obsahově naprosto ojedinělá. Z práce není sice úplně zřejmé, co konkrétně např. autorce sloužilo jako pilotní studie, která by metodologicky vedla k doladění přípravy polostrukturovaných interview před jejich nahráním načisto, ale výpovědní hodnotu nahrávky resp. jejich transkripty neztrácejí. Konzistenci těmto datům dodává sama teoretická báze svými slovesy či dalšími jazykovými ekvivalenty vystihujícími fáze jazykového managementu (povšiml/a jste si, jak/proč hodnotíte, na co opravujete tu a tu variantu atd.). Jak tomu totiž obvykle u těchto interview bývá, mohly být po prvotní analýze některé dotazy kladeny zacíleněji – jako potřebné se ukazuje např. podrobněji se doptat na zcela konkrétní příklady, v nichž studenti oponovali svým učitelům (testování role normové autority normovým subjektem).

Závěry mohly být bohatší o přece jen poněkud explicitnější vazbu na Ammonovo silové pole. Ačkoli jsou oba přístupy, tzn. Ammonovo silové pole a jazykový management, celkem ústrojně integrovány, analyzuje v závěru autorka především samotný proces jazykového managementu.

Po jazykové stránce je diplomová práce kvalitní. Autorka se dopustila jen minima chyb nebo překlepů (např. psaní morfému –merheit na str. 16, 21, die Wahre na str. 19, auf dieser Stelle na str. 23 místo an, geboten místo gebeten na str. 69 se zavádějícími důsledky apod. – výčet není úplný). Výklad je celkově jasný a čtenář se neztrácí v detailu, ačkoli by toto nebezpečí mohlo díky záplavě sesbíraných dat snadno hrozit. Celkem šikovné provádění čtenáře výzkumem s přechodovými pasážemi mezi kapitolami je rovněž potřeba ocenit.

Výbornou úroveň má práce na závěr z hlediska grafického zpracování. Vlastní text autorky je prokládán velmi obratně zpracovanými daty, ať už jde o zkoumané klauzurní práce či jiná data písemné povahy, nebo ať jde o ilustrativní ukázky z transkriptů následných interview.

Práci proto celkově hodnotím jako velice zdařilou a doporučuji bez výhrad k obhajobě. Do diskuse navrhuji jako téma např. rekonstrukci jazykové normy v aparátu teorie jazykového managementu (nejde tu ale o nějakou explicitní definici) a vyjasnění pojmu diskurzu pro potřeby provedeného výzkumu. Co nového nabízí jazykový management pro pojetí normy z hlediska kvalitativní metodologie?

V Praze 9. května 2010

Vít Dovalil, Ph.D.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav germánských studií
oddělení germanistiky
Praha 1 nám. Jana Palacha 2, 116 38